

ANNA BRÉŠ

mgr Anna Breś¹

**WYCHOWANIE DO WARTOŚCI STRATEGIĄ OBRONY ŻYCIA
MŁODYCH OSÓB
EDUCATION FOR VALUES AS A DEFENSE STRATEGY APPLIED
BY YOUTHS**

WPROWADZENIE

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie Programu Wychowawczego² opartego na wartościach według nauczania Jana Pawła II autorstwa ks. Zdzisława Struzika, który można określić mianem remedium dla obrony życia nastolatków. Podstawy programu sięgają do założeń filozofii i antropologii chrześcijańskiej, psychologii oraz dydaktyki pedagogicznej. Sformułowany normatywnie program mieści w sobie treści zaczerpnięte z Konstytucji RP, Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, Konwencji o prawach dziecka oraz zasadnicze kwestie przekazywane w Kościele katolickim. Mieści w sobie również bezpośrednie obserwacje i doświadczenia płynące z praktyki pedagogicznej. Jak mówi ks. Struzik, „treścią programu są wartości ogólnoludzkie: filozoficzne, intelektualne, moralne i informacyjne, niezbędne do odkrywania sensu życia ludzkiego i postępowania zgodnie z normami moralnymi przyjętymi w naszej kulturze narodowej i chrześcijańskiej”³. W związku z tym skuteczna pomoc młodzieży w jej rozwoju osobowości przypadającej na czas adolescencji zasadza się w ich podmiotowym traktowaniu przez rodziców, nauczycieli i wychowawców. To oni w swoim humanistycznym postępowaniu mają mieć na uwadze poszanowanie godności osobistej dzieci i młodzieży, tym samym umacniając w nich poczucie własnej wartości⁴. Nadrzędnym celem Programu Wychowawczego ks. Struzika jest: „osiąganie przez ucznia pełni rozwoju osobowego, przebiegającego w sprzyjającym mu środowisku wychowawczym”⁵, co w pełni pokrywa się z celami i założeniami programu wychowawczego

1 Doktorantka, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II. Kontakt do autora: annabres@op.pl.

2 Struzik Z., (2010). *Program Wychowawczy oparty na wartościach według nauczania Jana Pawła II. Klasa I, II, III liceum ogólnokształcącego*, Warszawa, Instytut Papieża Jana Pawła II.

3 Tamże, s. 12.

4 Mastalski, 2007, s. 91.

5 Struzik, 2010, s. 20.

MEN. Jacques Maritain zwracał szczególną uwagę na dwa podstawowe cele wychowania: „kształtowanie dojrzałego człowieczeństwa i uzdolnienie wychowanka do udziału w życiu społecznym”⁶, tym samym akcentując takie wartości, jak miłość, wolność, dążenie do prawdy i mądrości. Docenianie wartości wyższych, do których młodzież powinna być wychowywana, stanowi naturalną zaporę przed wejściem na drogę uzależnień i patologii.

Opisywany Program Wychowawczy ks. Zdzisława Struzika można uznać za program służący prewencji i resocjalizacji młodzieży z tą różnicą, że główną intencją autora jest stosowanie go za przyzwoleniem i w współpracy ze wszystkimi bezpośrednio zaangażowanymi podmiotami, czyli uczniami, rodzicami i pedagogami.

Słowa kluczowe: program wychowawczy, wychowanie do wartości, autorytet, problemy wychowawcze młodzieży

ABSTRACT

The aim of this draft is presenting an educational scheme based on the values derived from sermons of John Paul II by priest Zdzislaw Struzik as a defense measure for adolescents. The scheme is deeply rooted in Christian philosophy, anthropology and pedagogical didactics. It can be regarded as a project for prevention and rehabilitation of adolescents. The author's major intention is to adjust it to the needs of all the involved parties i.e students, parents and teachers.

Personality problems and social problems of young people can be characterized by a great variety and thus cannot be solved by common educational measures. Appropriate, specialist educational schemes (adjusted to the age and the environment of the youths) are necessary.

Parents and teachers, as primary educational models, should seek professional counsel on how to prevent pathology amidst the minors. Equally significant is the collaboration of parents and school counsellors so that they can help each other raise and educate the youths.

Keywords: educational scheme, education for values, authority, educational problems by youths

⁶ Mastalski, 2007, s. 87.

MŁODZIEŻ W PROCESIE DOJRZEWANIA W ŚWIETLE PROBLEMÓW WYCHOWAWCZYCH

W tradycyjnym ujęciu, według Stefana Wyszyńskiego, „za młodzież jako taką uważa się grupę jednostek niesamodzielnych gospodarczo, przygotowujących się do pracy zawodowej i przyszłych ról życiowych, będących w stanie wolnym. Jest to jednak grupa nabywająca doświadczeń społecznych o krystalizującej się samoświadomości i tożsamości”⁷. Wiek młodzieńczy jest swoistym czasookresem zaczynającym się „od osiągnięcia dojrzałości biologicznej i psychicznej do uzyskania statusu człowieka dorosłego (...). Osiągnąwszy względnie pełną dojrzałość intelektualną, młodzi ludzie dojrzeją w tym okresie pod względem światopoglądowym”⁸. Okres dorastania (dojrzwania) nazywany jest „okresem młodzieńczego kryzysu tożsamości”⁹ ze względu na zdynamizowanie „rozwoju ontogenetycznego jednostki, oraz wpływów środowiskowych, związanych z oddziaływaniem rodziny, szkoły, grup rówieśniczych i całokształtem warunków społeczno-kulturalnych, w których żyje dorastający”¹⁰. Przejawami omawianego kryzysu tożsamości są trudności wychowawcze nastolatków występujące pod postacią dążenia do określenia własnej osobowości, nadmiernie krytycznego spojrzenia na siebie i otoczenie, jak również odrzucania norm moralnych w stosunku do społeczeństwa¹¹.

Reasumując, należy stwierdzić, że trudności wychowawcze młodzieży mają swoje źródło w ich krystalizującej się osobowości, jak i uspołecznieniu, rodząc tym samym problemy tożsamościowe i socjalizacyjne.

Wszechstronne ukształtowanie młodej osoby zależy od przebiegu rozwoju poszczególnych funkcji psychicznych w okresie adolescencji, do których zalicza się sferę fizjologiczną, poznawczą, emocjonalną, osobowościową, społeczną i moralną¹². Ks. Z. Struzik wyróżnia jeszcze przy rozwoju moralnym sferę woli i sferę duchową¹³. Nie wchodząc głębiej w dywagacje natury psychologicznej, można powiedzieć, że rozwój funkcji psychicznych w okresie dojrzwania przebiega według pewnych określonych faz, ale modyfikowany czynnikami rozwojowymi wpływa na indywi-

7 Rynio, 2001, s. 25-26.

8 Okoń, 2004, s. 451-452.

9 Popielarska, 1989, s. 160.

10 Tamże, s. 161.

11 Tamże, s. 161.

12 Harwas-Napierała, Trempała, 2010, s. 197-198.

13 Struzik, 2010, s. 22.

dualne różnice poszczególnych osób. Czynniki te są natury biologicznej (stan neurofizjologiczny i wyposażenie genetyczne osoby), osobowej (doświadczenia i aktywność osoby), środowiskowej (oddziaływania rodziny, rówieśników, szkoły, Kościoła)¹⁴.

Jak już wcześniej wspomniano, w procesie rozwoju osobowego młodzież doświadcza kryzysu tożsamości. Charakteryzuje się on poszukiwaniem odpowiedzi na podstawowe pytania typu: „kim jestem?; kim się staję?”. Następuje czasowe odrzucenie autorytetów i norm na rzecz testowania życia za pomocą metody prób i błędów. Eksploracja świata służy do skonstruowania własnej tożsamości na drodze dominacji i zachowań agresywnych lub w kierunku nieśmiałości i podporządkowania się innym. Ten okres charakteryzuje się również zmianami światopoglądowymi i tu penetracja dotyczy świata duchowego jednostki, jej głębszego zrozumienia śmierci i cierpienia ludzkiego. Zdolność do autorefleksji, rozpatrywana z punktu rozwojowego, jest decydującym osiągnięciem okresu adolescencji. Refleksyjne spojrzenie młodej osoby na jej przeszłe i aktualne doświadczenia życiowe uwydatnia w szerszej perspektywie zrozumienie, czym jest dobro i zło¹⁵.

Poziom rozwoju moralnego w znacznym stopniu wpływa na całość kształt osobowości jednostki. Zdaniem Jeana Piageta - w okresie adolescencji zachodzi izomorfizm pomiędzy rozwojem sądów logicznych i sądów moralnych. Będąc w stadium autonomii, jednostka zaczyna kierować się własnymi wartościami i zasadami wypływającymi z poczucia obowiązku moralnego. Powstaje hierarchiczna struktura „Ja” jeszcze niedopracowana i surowa, oparta na niekiedy sprzecznych przekazach i opiniach. Współdziałając z dorosłymi, młoda osoba nabiera obiektywnego oglądu rzeczywistości, dostrzega różnice w poglądach i postawach innych, czyli wielość wyborów¹⁶.

Kryzys tożsamości nastolatka pogłębia chwiejny rozwój sfery emocjonalnej zależny od uwarunkowań hormonalnych. Wywołuje to swoiste napięcie, rozdzwitek w osobie na poziomie społecznym i kulturowym. Jednym z przejawów napięcia jest bunt zamanifestowany poprzez agresywne zachowanie, lekceważenie ogólnie przyjętych norm społecznych i moralnych¹⁷. Bunt młodzieńczy rozumiany jest jako „doświadczana w jednostkowym przeżyciu wyraźna potrzeba i chęć sprzeciwiania się i wycofania

14 Zimbardo, Ruch, 1998, s. 416.

15 Oleś, 2010, s. 131-172.

16 Piaget, 1967, s. 375-376.

17 Sitarczyk, 2004, s. 31-32.

dalszej zgody na te wszystkie fizyczne, społeczne i psychologiczne stany rzeczy, które jednostka subiektywnie spostrzega jako ograniczające, zagrażające lub niezgodne z jej idealistycznymi oczekiwaniami i wyobrażeniami¹⁸. A. Oleszkowicz mówi o „wycofaniu dalszej zgody na...” to, co jest „nie do zaakceptowania w dalszych relacjach ze światem”. Bunt to uświadomione „NIE” i „prawo do...”, jest więc czymś głębszym od powszechnie rozumianego sprzeciwu drugiej osoby. Autorka wyróżnia trzy kategorie buntu w stosunku do: ludzi (rodziców i rodziny, nauczycieli oraz innych ludzi), do rzeczywistości społecznej (stosunków międzyludzkich, zła tego świata, norm i tradycji), a w dalszej kolejności do państwa (polityki, organów i instytucji), do religii (Kościoła, księży, nakazów i zakazów religijnych, fanatyzmu religijnego, niedomówień religijnych), do losu człowieka (własnych ograniczeń, bezradności, bezsensu, pustki i cierpienia, absurdu życia) oraz do warunków życia (bezrobocia, zagrożenia środowiska naturalnego)¹⁹. Zdaniem ks. J. Mastalskiego „podstawowe źródło kryzysów młodego człowieka tkwi w zderzeniu wyimaginowanego świata z rzeczywistością. Do tego dochodzą często uwarunkowania związane z sytuacją danej jednostki²⁰”.

Podsumowując, należy stwierdzić, że młodzi buntują się przeciwko nieposzanowaniu ich własnych praw przez najbliższe otoczenie, przeciwko zaborowi wolności i samostanowienia (bunt egocentryczny) oraz zafałszowaniu i nieprawdzie, przeciwko złu w otaczającym ich świecie, którego to prawideł właśnie się uczą (bunt altruistyczny)²¹.

Nie odbierając racji młodym w tym względzie, należy jednak pamiętać, że jest to subiektywna perspektywa percepcyjna, gdzie zachodzi znaczna „przewaga procesów emocjonalnych i popędowych nad poznawczymi²²”. A. Oleszkowicz nazywa to komponentem emocjonalno-poznawczym, płaszczyzną wewnątrzno-przeżyciową, a bunt przetransponowany zostaje na płaszczyznę behawioralną, czyli zewnątrzno-działaniową. Doznania i przeżycia młodej osoby wzbudzają w niej silne emocje, ale jako fakt rozwojowy bunt „spełnia ważną, konstruktywną rolę w mechanizmie kształtowania się tożsamości jednostki²³”.

Drugim charakterystycznym zjawiskiem rozwojowym w okresie doj-

18 Oleszkowicz, 2006, s. 60.

19 Tamże, s. 69-70.

20 Mastalski, 2007, s. 320.

21 Oleszkowicz, 2006, s. 70-71.

22 Sitarczyk, 2004, s. 34.

23 Oleszkowicz, 2006, s. 72.

rzewania jest wzrost idealizmu młodzieńczego, zwanego w teorii psychologicznej *self*, „Ja idealnym”. Zachodząca rozbieżność między „Ja realnym” i „Ja idealnym” wywołuje wewnętrzny konflikt na tym podłożu, co jest naturalnym procesem rozwojowym, lecz bogatym w przeżycia afektywne²⁴. Na tym tle osoby przeżywające silnie ów konflikt „wyróżniają się nadwrażliwością, agresywnością, niedowierzaniem, podejrzliwością, uporczywością”²⁵. Z powodu zaniżonej samooceny, czyli niewiary we własne możliwości, młode osoby nie podejmują szeregu zadań i unikają wyzwań. Jest to swoista lęklliwość rozumiana jako nadwrażliwość, która prowadzi do poczucia małej wartości, gdzie nastolatki „nie potrafią upominać się o swoje prawa, a tym bardziej dominować nad innymi, (...). Przeciwnie - łatwo nimi kierować”²⁶.

Z tego względu młode osoby w poszukiwaniu tożsamości są szczególnie skłonne do wejścia w podejrzaną grupę i sekty, używki, seks bez miłości, w uzależnienia cywilizacyjne, a w szczególności zniewolenie w cyberprzestrzeni²⁷. S. Wyszynski taką grupę młodzieży odbierał „jako bardzo zagubioną i chorą na nudę, lansującą pseudowartości, takie jak: swobodę seksualną, niczym nie ograniczoną wolność, nieróbstwo, negatywizm społeczny, opatrzenie rozumianą miłość”²⁸. Ale wejście na drogę przestępstwa młodej osoby jest problemem o wiele dalej sięgającym niż np. uzależnienie od Internetu, które ma swoje podwaliny w znudzeniu czy braku obowiązków rodzinnych. Jest reakcją na niezaspokojone potrzeby w dzieciństwie: bezpieczeństwa, miłości, afiliacji, wolności oraz sprawiedliwości. Kompensacyjnym sposobem zaspokojenia tych potrzeb jest zachowanie aspołeczne i antyspołeczne lub też wynikające z zemsty i chęci ukarania rodziców za ich braki wychowawcze. „Cechy postępowania rodziców prowadzące do takich sytuacji, to ich brak zainteresowania problemami dzieci, obojętność, nieczułość, brak empatii i serdeczności, wreszcie niewłaściwe wychowanie, nacechowane brutalnością i groźbą odrzucenia, niejednokrotnie połączone z maltretowaniem fizycznym i psychicznym”²⁹.

Problem niewydolnej wychowawczo rodziny jest tematem zbyt obszernym, by go dokładnie omówić na łamach artykułu.

Z powyższych powodów, które w sumie można określić jako chro-

24 Oleś, 2010, s. 156.

25 Kulas, 1986, s. 70.

26 Tamże, s. 75.

27 Mastalski, 2007, s. 490.

28 Rynio, 2001, s. 24.

29 Popielarska, 1989, s. 125.

niczny brak miłości rodzicielskiej (osłabienie lub zerwanie więzi emocjonalnej z rodziną, brak dostatecznego zaspokojenia potrzeby afiliacji), młodzież wstępuje w nieformalne grupy przestępcze (bandy, gangi), gdzie „wewnętrzna moralność bazuje na dyscyplinie, wzajemnej lojalności, poczuciu solidarności i zaufania. Zaspokajają to potrzeby emocjonalne i zapewniają poczucie bezpieczeństwa”³⁰. Innym przejawem wołania o pomoc wśród nieletnich są ich próby samobójcze będące „wyrazem autoagresji pod wpływem mniej lub bardziej uświadomianego pragnienia zemsty za odrzucenie emocjonalne”³¹.

Następne przyczyny zachowań destrukcyjnych młodzieży stanowią kłopoty w szkole, jak i w środowisku rówieśniczym. Temat przemocy i agresji szkolnej posiada szeroki zakres czynników, które nie są możliwe do omówienia ze względu na ograniczoną formę artykułu. Wystarczy wymienić za ks. J. Mastalskim „wyśmiewanie słabszych kolegów, które przedziera się w prześladowanie trudne do zniesienia, bicie, kopanie, plucie, popychanie, wymuszanie pieniędzy, niszczenie przedmiotów będących własnością ofiary, rozpowszechnianie plotek i oszczerstw, nieprzyzwoite gesty – to rzeczywistość dzieci, które doświadczają przemocy szkolnej”³². Jest to dyskryminacja doznawana od grona rówieśników, ale w zakresie agresji szkolnej mieszczą się jeszcze konflikty w relacji nauczyciel-uczeń, czynniki związane z procesem nauczania oraz z organizacją pracy szkoły³³.

Dodatkowym czynnikiem uczącym młodzież agresywnych zachowań jest wszechobecne medium, czyli w szczególności telewizja, Internet i prasa młodzieżowa. Wyznacznikiem stylu życia kreowanego przez media jest konsumpcja, uprzedmiotowienie człowieka zdegradowanego do roli zaspokajającego potrzeby silniejszego, a wszystko okraszone wulgaryzmami. Z analiz badań przeprowadzonych nad odbiorem przez dzieci treści telewizyjnych zawierających negatywne wzorce zachowań³⁴ wynika, że media przedstawiają nierzeczywisty, bo zafalszowany, obraz życia człowieka, w którym dominują sensacja, muzyka i seks. „Gdy wymienione składniki występują razem, to oddziałują ze zwiększoną mocą i mogą stać się wtedy poważnym zagrożeniem dla rozwoju osobowości młodego człowieka”³⁵. Pokazywane treści o charakterze agresywnym uczą młodzież takiegoż stylu rozwiązywania problemów, wzmagają w nich agresję i chęć oglądania

30 Popielarska, 1989, s. 125.

31 Tamże, s. 127.

32 Mastalski, 2007, s. 231.

33 Tamże, 2007, s. 235-236.

34 Ejsmond, Kosmalska, 2010, s. 267-268.

35 Tamże, s. 267.

scen coraz brutalniejszych. Ponadto „podłużne badania sugerują, że oglądanie przemocy we wczesnym dzieciństwie i stosowanie kar fizycznych w wychowaniu dzieci wpływa na zachowanie agresywne w późniejszym wieku i jest przyczyną popełniania czynów przestępczych”³⁶. Ponadto dominujący przekaz audiowizualny sprzyja manipulacji jego odbiorców (w reklamie) i przekazowi świata konsumpcyjnego (w serialach), gdzie najmocniej zaakcentowane zdają się być wartości materialne, witalne i hedonistyczne³⁷.

W perspektywie przedstawionych powyżej czynników dotyczących problemów wychowawczych, z uwzględnieniem przyczyn przestępczości wśród nieletnich, rodzi się pytanie: jak ratować współczesnego nastolatka? Jest to przedmiotem drugiej części artykułu.

CZYNNIKI ZABEZPIECZAJĄCE MŁODZIEŻ PRZED PATOLOGIĄ

Czynnikami chroniącymi młodzież przed zejściem na drogę przestępczości są:

- autentyczna rodzina jako najwyższa wartość w wychowaniu,
- przyjazna szkoła,
- autorytety i wzory moralne,
- religijność, wrażliwość moralna,
- pozytywne grupy rówieśnicze,
- media jako narzędzie edukacji kulturalnej.

Autentyzm rodziny polega na życiu w prawdzie³⁸. To rodzice są pierwszymi wzorami do naśladowania, podstawowymi autorytetami w kwestii wychowania. Na nich spoczywają główne prawa wychowawcze³⁹. W domu, gdzie wszyscy uznają prawdę za wartość, młoda dziewczyna czy młody chłopak czują się bezpieczni. Mają w sobie odwagę, by mówić szczerze i otwarcie, a robią to z szacunku do drugiej osoby. „Nastolatki bacznie obserwują życie moralne rodziców i weryfikują głoszone przez nich zasady (...). Jeśli rodzice są niezmienni i konsekwentni w postawach moralnych, wówczas ich autorytet umacnia się i przekazywany jest jako dziedzictwo

36 Tamże, s. 268.

37 Tamże, s. 270, 282.

38 Mastalski, 2007, s. 496-501.

39 Struzik, 2010, s. 14.

na dalsze pokolenia⁴⁰. Tylko w prawdzie młoda osoba prawidłowo uczy się o sobie i o świecie. Gdy nastolatek jest oszukiwany przez rodziców, którzy manipulują i nie dotrzymują obietnic, ma poczucie silnego rozczarowania, traci do nich ufność, co rzutuje na całą jego przyszłość. Wysoce patogennym wpływem na rozwój dziecka jest tzw. wychowanie wahadłowe⁴¹, które charakteryzuje się zmiennością stylu wychowawczego rodziców. Raz dominuje styl autorytatywno-dyktatorski, to znów przegradza się on w po-
błażająco-rozpieszczający.

Rodzina to wspólnota, w której ważne jest wzajemne dzielenie się do-
brami. Jej wychowawcza rola polega na nauczaniu młodej osoby wyjścia
poza własny egoizm i uruchomieniu poczucia solidarności z bliskimi.
Rolą rodziny jest również umacnianie w młodych osobach wartości ży-
cia własnego i cudzego. Wiąże się z tym głębokie zrozumienie, że należy
ochraniać wszelkie życie, nie niszczyć organizmu używkami, nie nastawać
na wolność drugiego człowieka, a dar życia przekazywać poprzez dojrzałe
rodzicielstwo. Rodzina ma być ostoją dla nastolatków, zapewniać im pełną
akceptację, że są kochani pomimo pomyłek, błędnych wyborów, czy nawet
wykroczeń, bo miłość rodzicielska jest bezwarunkowa⁴².

Rodzice mają za zadanie współpracować ze szkołą, która powinna być
miejscem bezpiecznego wzrastania w człowieczeństwie młodych osób.
Stąd myśleniem strategicznym programu wychowawczego szkoły powin-
no być ustalenie na drodze integracji uczniów, nauczycieli i rodziców spek-
trum wartości niezbędnych do samowychowania młodzieży⁴³. Zachodzi
więc potrzeba skierowania uwagi na fundamentalne znaczenie edukacji
normatywnej młodych ludzi, której przedmiotem jest celowe rozwijanie
i doskonalenie rozumienia pojęcia wartości, umiejętności rozpoznawania
sytuacji problemowych i przyjęcia właściwej postawy wobec wartości⁴⁴.
Zdaniem ks. J. Mastalskiego „zwrócenie się ku wartościom może stanowić
istotne antidotum na poczucie osamotnienia, alienacji, wzrastającej agresji
i innych zjawisk patologicznych, których doświadczają młodzi ludzie”⁴⁵.
Wartości, normy społeczne oraz zasady postępowania tworzą spójny sys-
tem. Bez ich stosowania „trudno sobie wyobrazić jakiegokolwiek współist-
nienie i współdziałanie gatunku ludzkiego”⁴⁶. W związku z tym, szkoła ma

40 Mastalski, 2007, s. 513.

41 Popielarska, 1989, s. 124.

42 Mastalski, 2007, s. 513-515.

43 Siellawa-Kolbowska, 2002, s. 78-79.

44 Olbrycht, 2000, s. 88.

45 Mastalski, 2007, s. 314.

46 Struzik, 2010, s. 18.

uczestniczyć we współtworzeniu przyjaznej przestrzeni dla autorealizacji nastolatka⁴⁷. Praktycznym wymiarem tego założenia jest twórcze kształtowanie młodzieży oparte na propagowaniu zdrowego trybu życia, przedsiębiorczości czy kreatywności⁴⁸. Do wielokierunkowego rozwijania zainteresowań i motywacji ucznia potrzebne jest zindywidualizowanie metod pracy nauczyciela. Trafnym sposobem motywowania młodych ludzi do wysiłku może być odwoływanie się do ich bezpośrednich przykładów z życia i wewnętrznych przekonań⁴⁹. Szkoła ma stwarzać szansę samorozwoju młodzieży rozumianego jako proces kreowania ich spójnego systemu wartości opartego na podmiotowości, wolności, godności, tolerancji wobec odmienności i sprawiedliwości społecznej. Wtedy szkoła ma szansę stać się miejscem preferowanym przez nastolatków, gdzie będą czuć się bezpiecznie i przetrwają trudny okres dorastania.

W dalszej kwestii omawiania cech przyjaznej szkoły na uwagę zasługują działania oparte na afirmacji kultury i przeciwdziałaniu przemocy⁵⁰. Celem wychowania młodzieży poprzez kulturę jest położenie akcentu na rozwijanie wartości uniwersalnych, co w dalszej mierze ma polegać na pełnym uczestnictwie w życiu kulturalnym nastolatków. Obcowanie z dziełami sztuki pozwala dogłębniej zrozumieć drugiego człowieka i uwrażliwić na jego złożoność natury. Skutki oddziaływania kultury na człowieka można by nazwać „budowaniem systemu immunologicznego” nastolatka odpornego na złe czynniki wychowawcze⁵¹.

W kwestii przeciwdziałania przemocy w szkole chodzi o „detoksykację” młodzieży, by w odpowiedzi na swoje problemy powstrzymywała się od stosowania rozwiązań agresywnych. Do tego mają przekonywać autorytety i wzorce moralne.

Być autorytetem to przede wszystkim dawać świadectwo z urzędystwistnionych własnych przekonań. Dziecko w relacji z dorosłymi, a zwłaszcza z rodzicami, przyswaja pewną wizję rzeczywistości wynikającą z ich postępowania, zapoznaje się z hierarchią wartości kultywowaną w społeczeństwie i uczy się jej przestrzegać. Zachodzi proces wzbogacania osobowości dziecka i jest to najistotniejszym oddziaływaniem wychowawczym należącym do rodziców⁵². W szkole, obserwując reakcje nauczyciela i jego

47 Mastalski, 2007, s. 532.

48 Siellawa-Kolbowska, 2002, s. 212,218.

49 Mastalski, 2007, s. 566-567.

50 Tamże, 2007, s. 536-538.

51 Mastalski, 2007, s. 538.

52 Nowak, 2000, s. 557.

postawę w różnych sytuacjach, uczeń przekonuje się co do słuszności jego decyzji, porad i wskazówek, które wpływają na całość kształtu psychospołecznej atmosfery w klasie. Na tej podstawie kształtuje się osobowość młodej osoby, a pewne poglądy i postawy nauczyciela zostają zinternalizowane, czyli przejęte do hierarchii wartości jako własne. Gdy uczeń obdarza zaufaniem swojego wychowawcę i darzy go szacunkiem, można powiedzieć o zdobyciu autorytetu przez nauczyciela⁵³.

Wzorcem moralnym może być osoba uznana ze względu na „przejawiane cechy charakteru, a nierzadko także podejmowaną działalność charytatywną i w ogóle działanie na rzecz innych ludzi, zwłaszcza pokrzywdzonych przez los i potrzebujących pomocy”⁵⁴. W związku z tym, szczególnie znaczenia nabiera fakt bycia wzorem moralnym wśród rodziców, wychowawców oraz znanych osób publicznych. Swoim przykładem tak oddziałują na wychowanka, by uruchomić w nim własną aktywność, ubogacić go i wspierać na trudnej drodze życia. Przy tym nie zabiegają o miano wzoru moralnego z powodu wrodzonej skromności, a przypisanej im władzy nie nadużywają⁵⁵.

Piękne słowa o sile i roli oddziaływania autorytetu na młodzież wypowiedział Jan Paweł II: „Młody człowiek jest wrażliwy na prawdę, sprawiedliwość, piękno, na inne wartości duchowe. Młody człowiek pragnie odnaleźć samego siebie, dlatego szuka, czasem burzliwie szuka, prawdziwych wartości i ceni tych ludzi, którzy ich nauczają i według nich żyją”⁵⁶.

Wśród najbardziej znanych autorytetów moralnych o sławie międzynarodowej należy wymienić Jana Pawła II, Matkę Teresę z Kalkuty, Mahatmę Gandhi, Nelsona Mandelę czy Alberta Schweitzera. Z badań telefonicznych TNS OBOP dla *Gazety Wyborczej* (w dniach 10-14 marca 2011 r. na próbie reprezentatywnej 500 osób w wieku od 19 do 26 lat) wynika, że na pytanie, kogo młodzi ludzie uważają za autorytet, wskazano dwie osoby. 53 proc. badanych wybrało swoich rodziców, a 47 proc. wymieniło Jana Pawła II. Trzecim, ale już daleko za nimi (8 proc.), na miano bycia autorytetem zasłużył Jerzy Owsiak, po 4 proc. młodzieży wymieniło Dalajlamę, Kubę Wojewódzkiego i swojego nauczyciela. Wnioski z badania pozostawiam czytelnikowi.

Następnym czynnikiem przeciwdziałającym przestępczości wśród

53 Jazukiewicz, 1999, s. 21.

54 Łobocki, 2008, s. 113.

55 Tamże, s. 119-120.

56 Jan Paweł II, *Przemówienie do katechetów, nauczycieli i uczniów*, Włocławek, 06.06.1991.

nieletnich może być pogłębienie życia duchowego poprzez szkolną katechezę. Zawierzenie Bogu przynosi wewnętrzny spokój, co obniża poziom lęku i autoagresji. Wzbudzenie ufności jest podstawą wygrania życia, optymistycznego patrzenia na świat młodej osoby, zagospodarowania jej młodości w konkretne zadania na przyszłość⁵⁷. Zinterioryzowanie zasad Dekalogu determinuje życie osobiste człowieka, który rezygnuje z rozwiązań bazujących na przemocy na rzecz odkrywania sensu człowieczeństwa, gdzie wolność jest jedną z największych aspiracji człowieka⁵⁸. Gdy osoba zrozumie dogłębnie, że wolność to usamodzielnienie i autonomia, jak również równouprawnienie i oswobodzenie, nie będzie zniewalać siebie i nastawać na wolność innych⁵⁹. Wychowanie katechetyczne „rozвивa zdolność do krytycyzmu, umiejętności wyboru autorytetów, likwiduje sytuacje, które deformują sumienie”⁶⁰. Można powiedzieć, że życie widziane w perspektywie religijnej umacnia człowieka, który staje się przezeń mniej bezbronny wobec zdarzeń losowych. Przeciwdziała również poczuciu osamotnienia i bezsensu nastolatka, który nierzadko nie ma prawdziwego domu, któremu brak perspektyw, motywacji i nadziei na poprawę swojej przyszłości. Młodemu człowiekowi potrzebna jest refleksja nad kreatywnym realizowaniem siebie, czyli nad autowychowaniem. Takim swego rodzaju „kołem ratunkowym” pomocnym w kształtowaniu osobowości jest otwarcie się na Boga⁶¹.

Aby ratować młodego człowieka przed demoralizująco działającą na niego grupą rówieśniczą, należy go od niej odseparować poprzez włączenie do różnego typu kół zainteresowań lub klubów sportowych⁶². Dobrym rozwiązaniem udzielenia pomocy nastolatkom jest tworzenie młodzieżowych środowisk wychowawczych. Zdaniem S. Wyszynskiego - młodzież najlepiej zna swoje potrzeby, pragnienia i aspiracje, więc trzeba im dać sposobność działania i czynienia dobrze. „Chodziło o to, aby młody człowiek miał możliwość spotkania środowiska, które pozwoli mu dalej wierzyć i podejmować zadania w duchu moralności chrześcijańskiej”⁶³. Swoje stanowisko Prymas uzasadniał wiarą w młodzież, która pomimo zewnętrznych oznak zdemoralizowania wewnętrznie jest poszukująca⁶⁴. Wspólno-

57 *Parati Semper (PS)*.(1985). *List apostolski do młodzieży całego świata z okazji Międzynarodowego Roku Młodzieży*, J. P. II, Rzym 31 III, nr 13.

58 Mastalski, 2007, s. 325.

59 *Parati Semper (PS)*.(1985). *List Apostolski*, J. P. II, Kraków, nr13.

60 Mastalski, 2007, s. 546.

61 Tamże, s. 579-581.

62 Popielarska, 1989, s. 162.

63 Rynio, 2001, s. 224.

64 Tamże, s. 25.

tą, w której może się odnaleźć młodzież, jest parafia. Zadaniem Kościoła parafialnego jest ukazanie tej przestrzeni, której młodzi potrzebują, do której powinni być przygarnięci, by zyskać poczucie właściwego miejsca dla siebie⁶⁵.

Ostatnim wśród zabezpieczeń młodzieży przed patologią mogą być media, rozumiane jako pozytywne narzędzie służące edukacji kulturalnej. Ich rolą jest umożliwienie młodzieży kontaktu z klasycznymi dziełami literatury, sztukami pięknymi i cenną muzyką, bowiem „szpetota i wulgarność mają przynębiający wpływ na postawy i zachowania”⁶⁶. Jednocześnie nie można zapominać, że to rodzice dają podstawowy przykład wyboru wartości płynących z mediów, oni również są organizatorami czasu wolnego swoich dzieci.

PROGRAM WYCHOWAWCZY OPARTY NA WARTOŚCIACH WEDŁUG NAUCZANIA JANA PAWŁA II AUTORSTWA KS. ZDZISŁAWA STRUZIKA

Jest to spójny projekt pracy wychowawczo-dydaktycznej skierowany do młodzieży licealnej klas I, II i III. Ułożony jest w formie konspektu pracy dostosowanego do jednostki lekcyjnej. Dla każdego roku nauki przyporządkowanych jest 35 tematów służących przepracowaniu danej wartości wraz z zaproponowaną do nich literaturą pomocniczą. Każdy temat dotyczący wartości posiada na wstępie cele: ogólny, szczegółowy oraz wychowawczy, a następnie podane są tematy pomocnicze do zagadnienia. Program zawiera również propozycję zadań dla każdej z trzech grup, do której jest kierowany, czyli do ucznia, rodzica i nauczyciela. Zadaniem ucznia jest zapoznanie i zrozumienie norm i zasad postępowania. Zadaniem rodziców jest zaangażowany współdział w procesie wychowania poprzez wypełnianie założeń programu. Zadaniem szkoły i wychowawcy jest przygotowanie i realizowanie programu, przez wypełnianie jego misji na przestrzeni trzyletniego pobytu ucznia w liceum. Trzy lata dorastania młodzieży to trzy części programu, gdzie uwzględnione są charakterystyczne dla wieku zmiany w rozwoju funkcji psycho-fizyczno-społecznych młodej osoby. Pierwsza część – klasa I – dotyczy wartości w relacjach „Ja-Społeczność”, druga część – klasa II – odnosi się do wartości w relacji „Ja-Ty”, a trzecia realizowana w klasie III omawia relacje „Ja-wobec samego siebie”.

65 Mastalski, 2007, s. 559-560.

66 Mastalski, 2007, s. 540.

Wartości zaprezentowane w części pierwszej dotyczące relacji „Ja-Społeczność” wskazują na podstawowe miejsce wzrastania istoty ludzkiej, czyli na rodzinę. Następnie uwzględniają krąg społeczności, do której przynależy młoda osoba wraz z pełnieniem w niej określonych ról i obowiązków. To, co istotne w programie dla młodzieży, zawiera się w nieustannym doskonaleniu i wprowadzaniu wartości w życie społeczne, wspólnotowe.

Wartości pochodzące z obszaru drugiej części pt. „Ja-Ty” charakteryzują sytuacje w relacji z drugim człowiekiem. Jest tu mowa o potrzebie zbudowania środowiska opartego na zaufaniu, akceptacji siebie i innych, o pozytywnych związkach uczuciowych.

W trzeciej części pt. „Ja-wobec samego siebie” podjęta jest tematyka wartości z obszaru samowychowania, która wiąże się z internalizacją norm i zasad oraz budowaniem osobowości nakierowanej na dobro, sprawiedliwość, piękno i miłość⁶⁷.

Poniżej przedstawiono krótką charakterystykę wybranych tematów wartości z poszczególnych trzech części omawianego programu.

Klasa I – wartości relacji „Ja-Społeczność”

Wartość V z XXXV:

Dobre znajomości międzyludzkie, międzykoleżeńskie⁶⁸.

Celem ogólnym tego konspektu jest rozwój społeczny młodzieży, celem szczegółowym – kultura bycia, a cel wychowawczy zawiera się w kształtowaniu postawy życzliwości.

Zadaniem dla ucznia jest podjęcie refleksji nad własną młodością. Drzemie w niej bowiem potencjał energii, woli, siły, którą można obdarzyć innych. Pod względem wychowawczym najwłaściwszą grupą, do której przynależy młoda osoba, jest wspólnota. W niej wszyscy są sobie równi, czyli mają tę samą naturę ludzką, rozum i duszę. Samowychowanie młodzieży polegać ma na ukierunkowaniu swojej postawy na życzliwość, wyrozumiałość w stosunku do innych ludzi, uczciwość i prawość postępowania. Młody człowiek, egoistycznie nastawiony w tym okresie do świata, powinien właśnie otworzyć się na kontakty z innymi ludźmi, zauważyć problemy bliskich, rówieśników, sąsiadów, by nauczyć się dzielić tym, co ma. Taka postawa zapobiega wzajemnym niechęciom i zagrożeniom płynącym z rywalizacji lub agresji grup młodzieżowych niszczących wspólne dobro. Wartością jest również zabieganie o przyjaźń i pielęgnowanie

⁶⁷ Struzik, 2010, s. 12-17.

⁶⁸ Konspekt dotyczący wartości w relacji Ja-Społeczność, klasa I, s. 45-48.

jej, przeciwdziała ona egoizmowi i „kręceniu się wokół własnych spraw”. Z tym wiąże się nauka wybaczenia jako element niezbędny w przyjaźni i w stosunkach międzyludzkich.

Zadaniem dla rodziców jest wypracowanie postawy opartej na sprawiedliwym osądzie, życzliwości i czynności w niesieniu pomocy potrzebującym, tak, by byli wzorem do naśladowania dla młodego pokolenia.

Zadaniem dla szkoły i wychowawcy jest życzliwe wspieranie procesu wychowawczego młodzieży, jak również znajomość środowisk pozaszkolnych, czyli instytucji i organizacji pozytywnie wychowujących. Wykorzystując metodę „burzy mózgów”, młodzież na zajęciach ustala sposoby podjęcia inicjatywy w celu niesienia pomocy w najbliższym otoczeniu sąsiedzkim. Do tego przedsięwzięcia potrzebna jest ich energia młodości i otwarcie na potrzeby innych. Nauczyciel kieruje pytania do nastolatków: co dobrego możesz zrobić na rzecz społeczności lokalnej?; czy znasz jej potrzeby?; na ile umiesz otworzyć się dla innych? Są to konkretne zadania służące zagospodarowaniu młodości.

Wartość IX z XXXV:

Wartość przekazywanych informacji poprzez telewizję⁶⁹.

Celem ogólnym tego konspektu jest rozwój duchowy młodzieży, celem szczegółowym - poznanie dorobku kultury, za cel wychowawczy obrano właściwy odbiór twórczości filmowej. Wychowanie do wartości pochodzących z telewizji zawiera się w przesłaniu, by uczyć młodzież krytycznego podejścia do proponowanej oferty programowej, jej tematyki oraz ilości czasu poświęconego w tym celu.

Zadaniem dla ucznia jest zrozumienie, że świat ukazany w filmie to wirtualna rzeczywistość, sztucznie wykreowana przez człowieka. Dlatego należy poszukiwać treści realistycznych, zgodnych z prawdą obiektywną i wartościami moralnymi, które są zawarte w niektórych tylko gatunkach twórczości filmowej. Bardzo ważne jest zrozumienie przez nastolatków, że telewizja nie może służyć do wypełnienia im czasu lub „zabicia nudy”, gdyż dzieje się to ze szkodą dla ich obowiązków czy rozwijania własnych zainteresowań.

Zadaniem dla rodziców jest krytyczne spojrzenie na funkcję telewizji w domu, zwrócenie baczniejszej uwagi na przekaz informacji i wartości z nich płynących, oraz jakie gatunki programów telewizyjnych ogląda ich dziecko i ile czasu na to poświęca. Należy zatem wspólnie oglądać dany

69 Konspekt dotyczący wartości w relacji Ja-Społeczność, klasa I, s. 61-64.

program, tłumaczyć młodym kontekst i znaczenie danej sytuacji. Warto podyskutować z dzieckiem o moralnie trudnych aspektach życia ludzkiego. Przekaz filmowy poszerza wiedzę o rzeczywistości młodego człowieka, choć jej nie zastępuje i nie powinien wypełniać. Największym zagrożeniem w tej mierze jest niefrasobliwy brak kontroli ze strony rodziców nad tym, co ogląda nastolatek, czyli wszelkie niestosowne treści, takie jak pornografia i seksualizm, patologie społeczne, agresja i przemoc obecne na co dzień w kinie akcji. Są to bardzo sugestywne przekazy osłabiające wolę i hierarchię wartości młodego człowieka, bowiem opierają się na antywartościach degradujących godność człowieka, depczą i wysmiewają życiowe ideały. Zadaniem rodziców jest wpajanie obiektywnych zasad postępowania młodym na tyle, by sami umieli pokierować wyborem programów, które są warte obejrzenia lub które należy zdecydowanie odrzucić.

Zadaniem szkoły i wychowawców jest uświadamianie młodzieży, że telewizja może przekazywać wartości, jak również kwestionować i niszczyć je. Ale warto, by twórczość filmowa była wykorzystywana w edukacji. Szkoła powinna umożliwiać kontakt młodzieży z dobrami kulturowymi, w tym z dorobkiem filmowym. Dyskusja na forum klasy po wspólnie obejrzanym filmie, o postawie bohatera, o jego uczynkach, jest niezwykle cenna i poszerza światopogląd młodej osoby. Należy zawsze wytłumaczyć zło moralne płynące z postępowania ekranowej postaci, by nie przyniosło to szkody widzowi. Ponadto, omawiając dany obraz filmowy, nauczyciel powinien skierować uwagę młodzieży również na jego walory artystyczne, ucząc krytycznego nań spojrzenia.

Klasa II – wartości relacji „Ja-Ty”

Wartość II z XXXV:

Godność drugiego człowieka⁷⁰.

Celem ogólnym przedstawianego konspektu jest rozwój społeczny młodzieży, celem szczegółowym - aktywność w środowisku, zaś celem wychowawczym jest uwrażliwienie na krzywdę i cierpienie drugiej osoby.

Uczeń powinien zrozumieć, że godność przynależy każdemu człowiekowi bez względu na jego status materialny, pochodzenie, rozwój intelektualny, jak również stopień upośledzenia. Nie należy więc nigdy okazywać pogardy, niechęci w stosunku do drugiego człowieka, wykorzystywać go, manipulować czy okłamywać. Zadanie dla młodej osoby zawiera się w pogłębieniu własnej wrażliwości na dostrzeganie krzywdy i nieprawości

⁷⁰ Konspekt dotyczący wartości relacji Ja-Ty, klasa II, s. 195-198.

w stosunku do innych ludzi.

Zadaniem rodziców jest wychowywanie dziecka w duchu poszanowania godności każdego człowieka, w tym dla jego pracy. Warto narzucić pewne obowiązki nastolatkowi stosownie do jego wieku, pochwalić za starannie wykonane zadanie i włożony wysiłek.

Zadaniem dla szkoły i wychowawców jest wpajanie zasady poszanowania wszystkich osób w szkole. Nauczycielom należy okazywać szacunek, nie wolno pomniejszać ich autorytetu poprzez niegrzeczne słowa czy lekceważącą postawę. Wśród uczniów ważnym jest przeciwdziałanie wykluczeniu którejkolwiek osoby z kręgu klasowego, marginalizowaniu jej czy stosowaniu mobbingu. W tym celu warto, by młodzież uaktywniła się w pracy wolontariusza na rzecz osób potrzebujących pomocy, choćby z najbliższego im otoczenia. Wszelka działalność charytatywna przynosi obopólne korzyści, zarówno dla niosącego pomoc, jak i dla potrzebującego. Postawa szacunku względem rówieśników niweluje przejawy przemocy w klasie, uruchamia też samopomoc koleżeńską.

Wartość XI z XXXV:

Wartości dominujące w uczuciowości nastolatka⁷¹.

Celem ogólnym przedstawianego konspektu jest rozwój emocjonalny młodzieży, celem szczegółowym - opanowanie emocji, za cel wychowawczy obrano kształtowanie umiejętności kierowania swoimi uczuciami.

Uczeń powinien zrozumieć, że przechodzi trudny okres dojrzewania, którego charakterystyczną cechą jest rozchwianie emocjonalne. Wybuchość, płaczliwość czy brak panowania nad sobą są tak naprawdę naturalnymi przejawami młodości. Nie należy więc tłumić emocji, za to trzeba je zrozumieć. Będąc w kryzysie, młoda osoba potrzebuje kontaktów z bliskimi i z rówieśnikami, warto, by przy ich pomocy mogła uczyć się rozwiązywać problemy. Jednocześnie nastolatek powinien być świadomy, że emocje zniekształcają percepcję rzeczywistości, nie warto więc podejmować decyzji w stanie wzburzenia.

Zadaniem rodziców jest umacnianie dziecka w wierze we własne siły, dowartościowanie go i zaopiekowanie się nim zawsze, gdy ma problem. Rodzic nie może zawodzić zaufania własnego dziecka, lekceważyć jego problemów, pomimo ich pozornej, jak mu się wydaje, błahości. Powinien być opoką dla młodej, chwiejnej jeszcze osobowości, punktem odniesienia, ostoją, gwarantem bezpieczeństwa. Jego rolą jest wytłumaczenie,

71 Konspekt dotyczący wartości relacji Ja-Ty, klasa II, s. 232-235.

że nie wszystko, co sprawia przyjemność emocjonalną, jest pozytywnie dobre, że są sytuacje wymagające powściągnięcia wzburzenia i opanowania wybuchu agresji. Nastolatek potrzebuje ciągłego wsparcia, gdyż w jego odczuciu wiele spraw go przerasta. Gdy nie ma znikąd pomocy, ogarnia go zwątpienie, a zbyt duże poczucie winy działa autodestrukcyjnie. Skutkiem tego może być załamanie i depresja, agresywne zachowanie w stosunku do innych ludzi lub też autoagresja (próby samobójcze). W takiej sytuacji nie do przecenienia staje się aktywna rola rodzica czy wychowawcy szkolnego.

Zadaniem dla szkoły i wychowawców jest zrozumienie istoty buntu, który wyraża naturalny odruch młodego człowieka. Nauczyciele nie powinni obawiać się tego rodzaju reakcji, lecz wykorzystać ją do rozmowy i przepracowania sytuacji problemowej. Można w tym celu zastosować metodę warsztatową, podczas której uczniowie podejmują wysiłek zrozumienia sytuacji trudnej.

Klasa III – wartości relacji „Ja – wobec samego siebie”

Wartość I z XXXV:

Sens mojego życia. Kim jestem?⁷²

Celem ogólnym przedstawianego konspektu jest rozwój intelektualny i moralny nastolatka, celem szczegółowym - poszukiwanie prawdy, a cel wychowawczy zawiera się w kształtowaniu dojrzałości osobowej.

Zadaniem dla młodzieży jest praca nad sobą, odkrywanie własnych zalet i zwalczanie słabości. Wiąże się z tym swoisty wysiłek, ale przecież każda praca zawiera w sobie pierwiastek trudu, zmagania z przeciwnościami losu. Za to bardzo pomaga w tym autorefleksja oraz nieustanne poszerzanie wiedzy moralnej w kształtowaniu swojego światopoglądu.

Zadaniem dla rodziców jest przyjęcie postawy motywującej dziecko do podjęcia pracy nad sobą poprzez wspieranie go, pomaganie mu w dokonywaniu wyborów, w uświadamianiu mocnych i słabych stron jego osobowości. Ale rodzic nie może być w tym gołosłowny, jego postawa życiowa ma iść w parze z tym, co mówi i co robi. Inaczej nastolatek odbierze taką naukę jako moralizatorstwo i urabianie według odgórnego wzorca, który nie ma nic wspólnego z realnym przykładem.

Zadaniem szkoły i wychowawców jest praca nad integralnym rozwojem ucznia, gdzie uwzględniony będzie rozwój intelektualny, duchowy, emocjonalny, osobowy i fizyczny. W szkole rozwój ucznia nabiera wymiaru społecznego. Wychowywanie w duchu sprawiedliwości, przyczynia się

72 Konspekt dotyczący wartości relacji Ja-wobec samego siebie, klasa III, s. 337-341.

do kształtowania poczucia szacunku i godności każdej młodej osoby, która nie jest tylko materiałem do formowania czy urabiania. Stosowane w rodzinie lub w szkole środki przemocowe, brak autorytetów i zaniedbywanie wychowawcze, to czynniki wysoce niszczące osobowość młodzieży.

Wartość XXII z XXXV:

Wartość czynu ludzkiego⁷³.

Celem ogólnym przedstawianego konspektu jest rozwój moralny adolescentów, celem szczegółowym - formowanie ich dojrzałości osobistej, a cel wychowawczy zawiera się w kształtowaniu umiejętności podejmowania właściwych wyborów moralnych.

Człowiek rozpoznaje, czy dany czyn jest moralny za sprawą rozumnego osądu, którego źródłem jest sumienie. Każda osoba samostanowi o sobie i o swoich uczynkach na tyle, na ile pozwala jej własna świadomość. Człowieczeństwo każdej osoby ujawnia się poprzez jej świadome czyny, bezinteresowne działanie na rzecz drugiego człowieka. To samostanowienie o sobie nazywa się odpowiedzialnością.

Zadaniem ucznia jest nieustanne kształtowanie własnego sumienia i życia w sposób świadomy, zgodny z osobistymi wyborami. Zabezpiecza to przed uleganiem namowom płynącym z konsumpcyjnego świata, przed zniewoleniem dyktatorów stylu bycia i życia, przed pseudoidolami itp.

Zadaniem rodziców jest roztropne wychowanie oparte na wzajemnym wspieraniu się, na pomocy przy podejmowaniu właściwych moralnie decyzji nastolatków. Należy dbać o więzi rodzinne oparte na sprawiedliwości i prawdzie, na poszanowaniu godności wszystkich jej członków.

Zadaniem szkoły i wychowawców jest tłumaczenie młodzieży sensu ludzkiego życia opartego na wartościach dobra i prawdy. Stanowi to podstawę dla kształtowania sumienia, a w następstwie - prawidłowego postępowania osoby. Człowiek cały czas oscyluje pomiędzy dobrem a złem, pomiędzy prawdą a fałszem przy dokonywaniu wyborów. Młodej osobie w głębszym zrozumieniu wartości może pomóc idea wolontariatu w wybranej instytucji. Poprzez wykonywanie pracy na rzecz innych ludzi, nastolatek kształtuje swoją osobowość, sumienie, światopogląd i przyczynia do rozwoju innych osób. Jeżeli młody człowiek zaprzestanie pracy nad sobą, zerwie z praktykowaniem wartości, znajdzie się w regresie, krzywdząc przy tym inne osoby.

⁷³ Konspekt dotyczący wartości relacji Ja-wobec samego siebie, klasa III, s. 435-439.

ZAKOŃCZENIE

Na zakończenie niniejszego artykułu warto powiedzieć, że z pedagogicznego punktu widzenia problemy osobowościowe i socjalizacyjne nastolatków odznaczają się dużą różnorodnością i nie poddają się jednokowym rozwiązaniom wychowawczym. Potrzebne są w tej mierze odpowiednie, specjalistyczne programy edukacyjne dostosowane do wieku rozwojowego młodzieży i istniejących warunków. Rodzice i nauczyciele, jako podstawowe podmioty wychowujące, powinni zabiegać o fachowe wsparcie ze strony specjalistów w kwestii możliwości przeciwdziałania patologiom młodzieży. Również pożądana jest współpraca na linii rodzic – wychowawca szkolny, w celu udzielania sobie wzajemnej pomocy w obszarze wychowania nieletnich⁷⁴.

Ważnym czynnikiem jest spójność podmiotów wychowujących w pracy z młodzieżą. To, co mówią i czego uczą, musi mieć poparcie w ich realnej postawie życiowej. Młodzi są szczególnie uwrażliwieni na wzorce płynące od dorosłych⁷⁵. Sama weryfikacja wartości następuje na przestrzeni długiego czasookresu, podczas którego pokolenie nastolatków staje się dorosłymi obywatelami. Wpojone wartości i ideały nierzadko ujawniają się po wielu latach lub w sytuacjach ekstremalnych, kryzysowych jednostki lub całego narodu. W ujęciu antropologii chrześcijańskiej osoba wychowująca młodych „musi mieć rozeznanie, kim jest człowiek i ku czemu powinien zmierzać jego rozwój”⁷⁶. Wielka strategia obrony życia, o której wspominał Jan Paweł II w Encyklice *‘Evangelium vitae’*, to praca wychowawcza ukierunkowana na kształtowanie prawidłowych relacji międzyludzkich opartych na wzrastającym szacunku dla istoty ludzkiej⁷⁷.

BIBLIOGRAFIA

1. Ejsmond M., Kosmalska B.,(2010), *Media, Wartości, wychowanie*, Kraków, Impuls.
2. Harwas-Napierała B.,Trempała J.(red.), (2010). *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
3. Jan Paweł II, *Przemówienie do katechetów, nauczycieli i uczniów*,

⁷⁴ Urban, 2000, s. 19-20.

⁷⁵ Mastalski, 2007, s. 339.

⁷⁶ Struzik, 2010, s. 19-20.

⁷⁷ Nowak, 2000, s. 351.

- Włocławek, 06.06.1991.
4. Jazukiewicz I.,(1999). *Autorytet nauczyciela*, Kraków, Impuls.
 5. Kulas H.,(1986). *Samoocena młodzieży*, Warszawa, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
 6. Łobocki M., (2008). *Wychowanie moralne w zarysie*, Kraków, Impuls.
 7. Mastalski J., (2007). *Samotność globalnego nastolatka*, Kraków, Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej.
 8. Nowak M.,(2000). *Podstawy pedagogiki otwartej*, Lublin, Redakcja Wydawnictw KUL.
 9. Okoń W.,(2004). *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa, Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
 10. Olbrycht K.,(2000). *Prawda, dobro i piękno w wychowaniu człowieka jako osoby*, Katowice, WUŚ.
 11. Oleszkowicz A.,(2006). *Bunt młodzieńczy. Uwarunkowania. Formy. Skutki*, Warszawa, Scholar.
 12. Oleś P.,(2010). *Rozwój osobowości*, [w:] Harwas-Napierała B., Trempała J.(red.), *Psychologia rozwoju człowieka. Rozwój funkcji psychicznych, tom III*, Warszawa, PWN.
 13. *Parati Semper (PS)*.(1985). *List apostolski do młodzieży całego świata z okazji Międzynarodowego Roku Młodzieży*, J. P. II, Rzym 31 III, nr 13.
 14. *Parati Semper (PS)*.(1985). *List Apostolski*, J. P. II, Kraków, nr13.
 15. Piaget J., *Rozwój ocen moralnych dziecka*, tłum. Kołakowska T., (1967), Warszawa, PWN.
 16. Popielarska A.(red.), (1989). *Psychiatria wieku rozwojowego*, Warszawa, Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich.
 17. Rynio A.,(2001). *Wychowanie młodzieży w nauczaniu Kardynała Stefana Wyszyńskiego*, Lublin, Katolicki Uniwersytet Lubelski.
 18. Siellawa-Kolbowska K.,(2002). *Praca wychowawcza w drugim roku działalności gimnazjów*, [w:] *Zmiany w systemie oświaty. Wyniki badań empirycznych*, Warszawa, Instytut Spraw Publicznych.
 19. Sitarczyk M.,(2004). *Nieletni sprawcy zabójstw. Sylwetki psychologiczne*, Lublin, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
 20. Struzik Z.,(2010). *Program Wychowawczy oparty na wartościach według nauczania Jana Pawła II. Klasa I, II, III liceum ogólnokształcącego*, Warszawa, Instytut Papieża Jana Pawła II.

21. Urban B., (2000). *Zaburzenia w zachowaniu i przestępczość młodzieży*, Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
22. Zimbardo P. G., Ruch F.L., (1998). *Psychologia i życie*, Warszawa, PWN.